

7. Дюмезиль Ж. Верховные боги индоевропейцев / Ж. Дюмезиль. – М. : Гл. ред. восточной литературы, 1986. – 232 с.
8. Ингарден Р. Исследования по эстетике / Р. Ингарден. – М. : Искусство, 1962. – 395 с.
9. Каган М. С. Человеческая деятельность (опыт системного анализа) / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1974. – 328 с.
10. Леви-Стросс К. Неприрученная мысль / К. Леви-Стросс // Первобытное мышление. – М. : Терра, 1999. – С. 111-337.
11. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев // Самое само. – М. : Эксмо-Пресс, 1999. – С. 205-404.
12. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Е. М. Мелетинский. – М. : Терра, 2000. – 407 с.
13. Мурзин В. Ю. История скифов / В. Ю. Мурзин // Скифия : история, хозяйство, быт, религия, искусство, военное дело / В. Ю. Мурзин, Н. А. Гаврилюк, С. С. Бессонова, Е. Е. Фиалко, Е. В. Черненко. – Николаев : Возможности Киммерии, 2004.
14. Потебня А. А. Теоретическая поэтика / А. А. Потебня. – М. : Высшая школа, 1990. – 343 с.
15. Раевский Д. С. Очерки идеологии скифо-сакских племен : Опыт реконструкции скифской мифологии / Д. С. Раевский // Мир скифской культуры. – М. : Языки славянских культур, 2006. – С. 17-264.
16. Раевский Д. С. Модель скифской культуры / Д. С. Раевский // Мир скифской культуры. – М. : Языки славянских культур, 2006. – С. 265-574.
17. Симонов П. В. Информационная теория эмоций / П. В. Симонов // Психология эмоций. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – С. 178-185.
18. Столяр А. Д. Происхождение изобразительного искусства / А. Д. Столяр. – М. : Искусство, 1985. – 298 с.
19. Токарев С. А. Формы религии и их развитие / С. А. Токарев // Ранние формы религии. – М. : Изд-во политической литературы. – С. 13-374.
20. Фиалко Е. Е. Искусство скифов / Е. Е. Фиалко // Скифия : история, хозяйство, быт, религия, искусство, военное дело / В. Ю. Мурзин, Н. А. Гаврилюк, С. С. Бессонова, Е. Е. Фиалко, Е. В. Черненко. – Николаев : Возможности Киммерии, 2004. – С. 60-73.
21. Goldsnatz der skythen. – Prag : Verlag artia, 1970. – 154 p.

Комар Я.В.

УДК 94(=163.2-058.57)-262.54

РЕАБІЛІТОВАНІ БОЛГАРИ НА ТЕРЕНАХ ПРИАЗОВ'Я

Незважаючи на плинність часу питання амністії, звільнення та реабілітації раніше репресованих народів є досі актуальним, а зважаючи на те, що за доби Радянського союзу доступ до інформації такого роду був відсутній, проблема є малодослідженою. Серед вітчизняних дослідників слід відзначити роботи І. І. Винниченко, В. О. Котигоренко, Д. Р. Хаваджи, що присвячені висвітленню проблем заслання, виселення, політико-правовому регулюванню депортації та соціальної адаптації репатріантів [1]. В колах російських дослідників слід виокремити фундаментальні праці М. Ф. Бугай, П. Поляна та В. М. Земскова [2]. Але в історіографії є лише незначна кількість досліджень, в яких йдеться мова про депортованих болгар, а саме перебування на спецпоселеннях, процес реабілітації та соціокультурної адаптації.

За даними МДБ та МВС станом на 1953 р. всіх спецпереселенців можна було розділити на три категорії: вислані навечно, вислані без зазначення строку та вислані на певний термін. За поданою класифікацією переважає більшість кримського контингенту болгар перебував на спецпоселеннях навечно, а частина кримського контингенту та болгар, що були репатрійовані в 1945 р. з Румунії та Болгарії знаходилась в засланні без зазначення строку.

Першим загальним послабленням режиму адміністративного нагляду за спецпереселенцями стала Постанова Ради міністрів СРСР від 5 червня 1954 р. «Про зняття деяких обмежень у правовому становищі спецпереселенців», згідно з якою з обліку знімалися діти спецпереселенців до 16 років, що народилися після 31 грудня 1931 р. [3, арк. 20-21]. Фактично ця постанова звільняла дітей умовно, більшість осіб до 16 років продовжувало жити разом з батьками на спецпоселеннях, до того ж режиму комендатур для молоді не було скасовано.

За період 1953-1955 рр. було знято з обліку в середньому близько 4-6 % болгар. Всього станом на 1 січня 1955 р. на спецпоселеннях перебувало 10959 болгар, із них 8442 – це кримські болгар, інші 2517 – це болгар виселені за різними звинуваченнями з Північного Причорномор'я та Приазов'я [4, с. 239-240]. Кримський контингент болгар було звільнено з-під адміністративного нагляду 27 березня 1956 р. На 1 січня 1958 р. на спецпоселенні залишалося вже 897 болгар, що були зняті з обліку до 1964 р.

Звільнення з місць спецпоселення та поновлення спецпереселенців в правовому положенні не відповідало повній політичній реабілітації. Так, партійне керівництво районів виселення не підтримувало ідею про повернення колишніх спецпереселенців, що було пов'язано з економічною складовою життя регіону. Кримський обком КПУ разом з ЦК КПУ відзначали, що повертаючись зі спецпоселень, вислані вимагають повернення відібраного житла разом з господарськими будівлями та відшкодування вартості вилученого майна. Вилучене майно було реалізовано та звернено на користь держави, а помешкання передані колгоспникам – переселенцям з інших регіонів Радянського Союзу [5, арк. 12]. Якщо б вимоги

були виконані, це призвело б до послаблення кримського господарства, у випадку ігнорування спричинило б конфлікти між спецпереселенцями та новими власниками майна.

Крім того зважаючи на те, що Кримська область є прикордонною, заселяти її колишніми спецпереселенцями було небажано. Знаходячись в стадії «холодної війни» та погіршення дипломатичних відносин з Туреччиною, яка стала членом НАТО 18 лютого 1952 р., Радянська влада намагалася очистити прикордонну зону від небажаних елементів у вигляді ображених кримських народів на випадок розв'язання воєнних дій проти НАТО.

Колішні спецпереселенці отримали відмову у прописці на території Кримської області, а сам факт повернення та проживання в Криму вважався злочинним діянням, підпадав під дію кримінального законодавства, що спричиняло покарання у вигляді позбавлення волі строком на 5 років [6, с. 61]. Будь-які спроби повернутися болгарам до Криму закінчувалися невдачею.

Вибір нового місця проживання визначається аналогічністю природних умов, також певне значення має фактор наявності транспортних та інших комунікацій з місцем проживання основного етнічного ядра. У випадку з болгарами вибір Приазов'я пояснюється схожістю або навіть єдністю географічних та природо-кліматичних умов та близькістю етнічного ядра.

Не останню роль у виборі місця проживання зіграли чутки про той факт, що більша частина болгар переселились саме в цей регіон. За спогадами О. Г. Чубарь, батько прийняв рішення про переїзд до с. Якимівка Запорізької області, де за чутками жили болгарини. За таким самим принципом до Мелітопольського та Якимівського районів Запорізької області переїхали родини Бугаєвських, Маврешко, Терешкін та ін. За період з червня по жовтень 1956 р. в Мелітопольський район прибуло 104 родини до складу яких входило 387 осіб, в Якимівський район 36 родин – 94 особи [7, арк. 187].

Висловлюючись про причини обрання Краснодарського краю у якості постійного місця проживання після звільнення болгарини говорять так: «Слідом за родичами, що раніше переїхали на Кубань, у першій половині 1960-х років і ми пішли за їх прикладом» або «Чули про ці місця чарівні історії, неначебто вони так схожі на наші рідні Желябовські», «Дуже багато нас тут осіло з тієї причини, що ми теплолюбний народ, це закладене в нас у генах – море, сонце, виноград» [8, с. 139]. Зростання чисельності болгар на Кубані спостерігалось з кінця 1950-х р., вони представлені практично у всіх районах, але це були нечисленні групи, від двох-трьох осіб до декількох десятків.

Найактуальнішою проблемою для реабілітованих болгар стала адаптація в суспільстві. Можна виділити декілька форм адаптації серед яких найбільш важливими є господарська, територіальна, психічна, культурна та соціальна.

Важливим показником адаптації та консолідації болгар в суспільство була економічна складова, а зазначені області мали переважно сільськогосподарську спрямованість, що зумовило труднощі для працевлаштування колишніх спецпереселенців. Як зазначали самі респонденти в сільській місцевості вони стикалися з нестачею робочих місць, робота носила або сезонний характер або була низькооплачуваною. Існувала також актуальна проблема з розміщенням спецпереселенців. Відсутність власного помешкання, роботи та низький рівень матеріального становища ставило людей в ситуацію убогого життя.

Окрім важкого економічного становища колишні спецпереселенці зіткнулися з проблемою соціокультурного характеру. Одним із локальних прикладів виявлення соціокультурної нетерпимості стало переселення болгар в с. Якимівна, Запорізької області. Місцеві, яких болгарини за чутками вважали своїми побратимами за національною ознакою, виявилися гагаузами. Даний факт виявився важливим каталізатором відносин між приїжджими та місцевими. Однією з перепон став мовний бар'єр – болгарини звертають увагу на той факт, що в крамниці неможливо було купити хліба, так як продавець та покупець не розуміли один одного, або продавець навмисно робив вигляд, що не розуміє, виказуючи тим самим зневажливе ставлення до болгар.

В той же час одна з проблем, яка постала перед органами державної влади, це перенаправлення міграційних потоків спецпереселенців з районів Північного Причорномор'я та Криму до інших промислових районів, з метою вирішення питання нестачі робочої сили.

До того ж об'єктами областей УРСР, до яких прибували реабілітовані татари, німці, болгарини та інші особи, що раніше проживали в Кримській області, забезпечували негайне їх працевлаштування в радгоспах, МТС, на виробництві або на будовах. Тим, хто вже оселився в південних областях та районах було запропоновано виїхати в інші регіони Радянського союзу, а найпростішим способом боротьби з новоприбулими була відмова у прописці: «В 1958 році я поїхала до Запоріжжя, але комендант гуртожитку, взявши мій паспорт, сказала: «Тебе не пропишуть». Так воно і було. Через декілька днів я пішла сама до начальника, а він зневажливо сказав, що мене пропишуть лише в Сибіру, потрібно їхати туди» [9, с. 3].

Після постанови про заборону проживання у областях Північного Причорномор'я, на вибір нового регіону впливали два чинники: родинні зв'язки та принцип наслідування.

Не припиняючи листування з родичами або друзями, болгарини були поінформовані про життя в інших регіонах країни. Спрацював принцип наочності, спостерігаючи умови життя й роботи, які надавалися на Донбасі, болгарини Якимівни вирішили переїхати в цей регіон. Одна з жінок так описує своє життя в Якимівці й переїзд на Донбас: «Ми коли жили трохи в Якимівці, то там дров не було, ми жили на квартирі, яку знімали. А Іван Дем'янович (родич) виїхав на Донбас, там йому квартиру дали й машину. І мій чоловік як довідався це, то через тиждень знайшов його адресу й приїхав у с. Вугляр, пішов відразу в контору до директора. Директор дав нам квартиру, у січні ми переїхали й улітку цього року побудували власну хату» [10].

Після зміни політичної кон'єктури в 1964 р., політика по відношенню до реабітованих поступово змінюється. Починаючи з 1967 р., по лінії організованого переселення в Крим стали повертатися татари, німці, болгари, греки та інші особи, що були примусово виселені з Криму в 1944 р. [11, с. 2].

Незважаючи на реабілітацію в правовому становищі ще в 1986 р. болгари стикалися з проблемою одержання прописки в Криму та тиском з боку міліції, що змушувала покинути Крим протягом 24 годин. Так, для Олени Костянтинівни Тарасевич отримала прописку в Криму лише після письмового звернення до виходом до депутата Верховної Ради В. В. Терешкової [12, с. 5].

Протягом 60-90-х рр. ХХ ст. через певні політичні рішення реабітовані болгари переважно розселились у Приазов'ї та утворивши невеликі, але стійкі дисперсні групи. Статистичні дані свідчать про те, що, навіть, після розпаду СРСР більшість кримських болгар так і не повернулися до колишніх місць. Також факт малочисельності болгар Криму свідчить про успішну соціокультурну адаптацію у суспільстві, повну інтеграцію болгар до нового середовища та вшухання потягу до міграції.

Основними показниками успішності соціокультурної адаптації болгар в новому середовищі можна назвати наступні:

– встановлення позитивних зв'язків з новим середовищем

Одним із першочергових завдань болгар після було отримання роботи або освіти. Правових обмежень на зайняття певних посад болгар не мали та особливих проблем з наявністю робочих місць не виникало, тому пріоритетним чинником у виборі місця роботи ставав рівень зарплати. Так, Чубарь О. Г. звернула увагу саме на економічну складову вибору професії: «Я трошки поработала на поле, а Таня – моя подруга говорить: «Пойдем на шахту, там більше платят и лучше, и мы подписались» [13].

– вирішення щоденних життєвих проблем (школа, родина, побут, робота)

Наявність щоденних життєвих проблем, а головне їх позитивне вирішення має ключове значення для вдалої адаптації особистості. Конфліктні ситуації, що виникали у болгар на роботі, носили особистих характер і не були пов'язані із їх колишнім статусом спецпереселенців. Наприклад, у скарзі Маврешко М. М., що адресована директору радгоспу, мова йшла про особисту антипатію завідувачої клубом Іванченко до Марії Миколаївни [14, арк. 15]. Як результат на партійному зібранні в присутності Маврешко та Іванченко, останній винесли догану за поведінку, що неприйнятна комуністу.

– участь у соціальному і культурному житті суспільства

Участь у соціальному та культурному житті суспільства характеризується виникненням взаємозв'язків та взаємодією між особистістю або групою осіб (болгари) та іншими більш-менш широкими спільностями людей (наприклад, мешканцями села). За часів Радянського союзу однією з форм прояву своєї активної соціальної позиції становила участь у зборах партійної організації, де часто вирішувались питання життя громади: розгляд особистих справ, боротьба з пияцтвом односельців, прийом кандидатів в члени партії, заходи зі святкування урочистих подій і т.д. 17 листопада 1967 р. в радгоспі «Вугляр» на партзібранні проходив прийом кандидата Д. І. Чулакова в члени КПРС [15, арк. 20]. Від кандидата вимагалось розповісти свою біографію, заручитися підтримкою 3 дійсних членів КПРС та відповісти на ряд питань, наприклад: Яке громадське навантаження виконує кандидат? В більшості випадків голосування партійного зібрання приймало болгар в члени КПРС не зважаючи на певні пункти біографії як-то перебування на спецпоселенні, а керуючись досягненнями на роботі та на громадській посаді. Так, національний склад парторганізації радгоспу «Вугляр» станом на 9 грудня 1971 р. виглядав наступним чином: українців – 29, руських – 11, болгар – 4, татар – 2, білорусів – 1, мордвін – 1 та кореєць – 1 [16, арк. 99]. До показників успішності адаптації відносяться також такі чинники як задовільний психічний стан і фізичне здоров'я, адекватність у спілкуванні й у міжкультурних відносинах, цілісність і інтегрованість особистості.

Взагалі, аналізуючи процес адаптації та інтеграції болгар до нового середовища, ми дійшли висновку, що правових перепон на обрання місця роботи, освіти та відпочинку для болгарського контингенту не передбачалося, за виключенням адміністративної заборони на певні райони проживання. На міжособистісному та колективному рівнях упередженого ставлення до болгар – колишніх спецпереселенців не спостерігалось. В ситуації загальної соціально-економічної стабільності та достатнього високого рівня життя населення в середині останнього формується відчуття національної толерантності до представників різних національностей.

Згідно сучасного розмежування країн колишнього Радянського союзу та їх адміністративно-територіального поділу болгарі-спецпереселенці проживають на території Краснодарського краю та Ростовської області Російської Федерації, Запорізької, Донецької та Луганської областей України.

Отже, з одного боку депортація кримських болгар 1944 р. була антигуманістичною акцією, спалювала життя багатьом людям, вплинула на долю декількох поколінь болгар, а з іншого – сприяла появі дисперсних груп болгар далеко за межами історичної малої батьківщини та кількісно збільшила вже існуючі дисперсні групи болгар Приазов'я.

Джерела та література:

1. Винниченко І. І. Україна в 1920-1980-х : депортація, заслання, виселення / І. І. Винниченко. – К. : Рада, 1994. – 126 с.; Котигоренко В. О. Кримськотатарські репатріанти: проблема соціальної адаптації / В. О. Котигоренко. – К. : Світогляд, 2005. – 222 с.; Хаваджи Д. Р. Політико-правове регулювання національної депортації з Кримської АРСР та репатріації до автономної республіки Крим у складі України (1941-1996 рр.) : історико-правове дослідження : дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Д. Р. Хаваджи. – Х., 2005. – 218 с.

2. Бугай Н. Ф. Л. Берия – И. Сталину : «Согласно Вашему указанию...» / Н. Ф. Бугай. – М. : Аиро-ХХ, 1995. – 320 с.; Бугай Н. Ф. Народы Украины в «Особой папке Сталина» / Н. Ф. Бугай. – М. : Наука, 2006. – 266 с.; Земсков В. Н. Спецпоселенцы в СССР, 1930–1960 / В. Н. Земсков. – М. : Наука, 2003. – 306 с.; Полян П. «Не по своей воле... История и география принудительных миграций» в СССР / П. Полян. – М., 2001. – 300 с.
3. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО). – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 6321.
4. Підраховано за Земсков В. Н. Спецпоселенцы в СССР, 1930–1960 / В. Н. Земсков. – М. : Наука, 2003. – 306 с.
5. ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 6321.
6. Полян П. «Не по своей воле... История и география принудительных миграций» в СССР / П. Полян. – М., 2001. – 300 с.
7. ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 4306.
8. Рогалева С. В. Адаптация крымских болгар на Кубани глазами очевидцев (вторая половина XX в.) / С. В. Рогалева // Синергетика образования. – Армавир, 2009. – С. 138-141.
9. Головка Т. Тот страшный 44-й ... / Т. Головка // Роден край. – 2009. – 27 юни.
10. Записано зі слів Маврешко Марії Миколаївни, 1929 р. н., болгарка. Мешкає с. Вугляр, Донецька обл. / Інтерв'ю проведено Комар Я. В. – 2009 р. 1 травня.
11. День памяти жертв депортации из Крыма в годы Великой Отечественной войны // Крымская газета. – 2006. – 18 мая.
12. Богданова Л. Спасенная ангелом / Л. Богданова // Крымские известия. – 2005. – 6 июля.
13. Записано зі слів Чубарь Олени Георгіївни, 1938 р. н., болгарка. Мешкає с. Вугляр, Донецька обл. / Інтерв'ю проведено Комар Я. В. – 2009 р. 23 квітня.
14. Державний архів Донецької області (ДАДО). – Ф. П-2162. – Оп. 1. – Спр. 7.
15. ДАДО. – Ф. П-2162. – Оп. 1. – Спр. 6.
16. ДАДО. – Ф. П-2162. – Оп. 1. – Спр. 8.

Маевская Л.Б.

УДК 329.3

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ МЕЖДУ ВАХХАБИЗМОМ И ПАРТИЕЙ ИМЕНУЕМОЙ «БРАТЬЯ-МУСУЛЬМАНЕ»

Актуальность исследования. Основной идеологической базой современных радикально-экстремистских организаций является идеология Ибн Абд аль-Ваххаба и С. Кутба, в некоторых организациях наблюдается синтез этих идеологий (это больше характерно для постсоветского пространства) Однако, несмотря на общий радикально-экстремистский характер, идеология партии именуемой «Братья-мусульмане» и Ибн Абд аль-Ваххаба имеет идеологические расхождения, которые в некоторых случаях носят непримиримый характер и ведут к взаимным обвинениям в неверии.

В данной статье будут рассмотрены некоторые наиболее острые идеологические противоречия между последователями Ибн Абд аль-Ваххаба и приверженцами партии именуемой «Братья-мусульмане». Изучение этого вопроса необходимо для того, что бы иметь возможность усугубить идеологические противоречия между различными радикально-экстремистскими течениями и не допустить окончательного формирования синтетической, общей радикально-экстремистской идеологии.

Степень разработанности проблемы исследования: В ходе исследования автору не довелось найти и ознакомиться с научными материалами, посвященными непосредственно данному вопросу. Автор ознакомился с общими исследованиями, посвященными исламу, ваххабизму и идеологическим особенностям партии под названием «Братья-мусульмане».

Цель и задания исследования. Основная цель исследования выявление идеологических противоречий между ваххабизмом и идеологией партии под названием «Братья-мусульмане». При проведении исследования было поставлено несколько заданий первое, выявить идеологические особенности ваххабизма, определить особенности идеологии партии под названием «Братья-мусульмане», провести сравнительный анализ и определить идеологические противоречия между этими радикально-экстремистскими течениями. Объектом исследования являются идеологические особенности ваххабизма и партии под названием «Братья-мусульмане». предметом исследования идеологические противоречия между этими течениями.

Основной текст статьи. Один из современных идеологов ваххабизма Ибн Баз ставит в вину сторонникам партии под названием «Братья-мусульмане» то, что они признают тавассуль [1]. Аль-Альбани о них высказался более категорично: «Говорить что движение «ихван аль-муслимун» относятся к ахль ас-сунна неправильно, так как они выступают против сунны» [1] Ибн Усеймин обвиняет эту партию в том, что они вносят разделение и раскол. Салих аль-Ляхайдан считает, что они не следуют правильной методике [1], Абдуллах ибн Гудеййи ставит им в вину, то, что они пытаются привлечь в свои ряды молодежь [1]. Абд аль-Мухсин аль-Аббад считает т.н. «братьев-мусульман» новой сектой [1]. Салих ибн Абд аль-Азиза Али аш-Шейх ставит им в вину то, что: «Особенностями джамаата ихван аль-муслимун являются, совершение тайных дел, сокрытие истины, следование различным мыслям и то, что они берутся только за выгодные для них дела. Некоторые из них долгие годы перенимают знания у богословов, скрывают свои намерения, а затем используют имена учёных в своих целях» [1].